

บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล Criminal Liability Presumption for Corporate Representative

ปวีณี ไพรทอง¹

99 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร หมู่ 9 ตำบลท่าโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก 65000

เมลล์ติดต่อ: Pawineeprai@nu.ac.th

Pawinee Praithong²

99, Faculty of Law, Naresuan University, Moo 9, Mueang, Phitsanulok, 65000,

E-mail: Pawineeprai@nu.ac.th

บทคัดย่อ

ศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยว่าบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเป็นบทบัญญัติที่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ เนื่องจากขัดต่อหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา แต่เหตุใดในบางประเทศใช้บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาเพื่อเป็นประโยชน์ในการสืบพยานหลักฐานและไม่ถือว่าขัดต่อหลักการดังกล่าว นอกจากนี้ในทางกฎหมายสารบัญญัติ บทบัญญัติกฎหมายเดิมก่อนมีการยกเลิกบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในประเทศไทยมีความบกพร่องในการบัญญัติถ้อยคำที่เป็นไปตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญาว่าด้วย “การกระทำ” อันควรเป็นเหตุผลประการเดียวของความไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญหาใช่ขัดการขัดต่อหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาตามหลักสากลไม่ ดังนั้นประเทศไทยจึงอาจมีแนวทางการกำหนดบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเพื่อประโยชน์ในกระบวนการพิจารณาได้หากบัญญัติถูกต้องตามหลักกฎหมายสารบัญญัติว่าด้วยโครงสร้างความรับผิดทางอาญาและตามหลักเกณฑ์สากลของบทสันนิษฐานความรับผิดอาญา

คำสำคัญ: บทสันนิษฐาน ความรับผิดทางอาญา ผู้แทนนิติบุคคล

¹ อาจารย์ประจำ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

² Lecturer.

Abstract

The Thai Constitutional Court had delivered the decision that the criminal liability presumption for corporate representative is unconstitutional due to its inconsistency against the principle of presumption of innocent in a criminal proceeding. Nevertheless, some countries are still applying such presumption of criminal guilt in the trial court. In addition, from the substantive law perspective, the previous wordings of the law before the revocation of the provision on presumption of criminal liability of a representative of a juristic person in Thailand was defective in the prescription of the wording, which was not in accordance with criminal offence structure regarding “action”. This should have been the only reason of its unconstitutionality, not its contradiction with the international principle of presumption of innocent. Therefore, this research studied that the criminal liability presumption for corporate representative is applicable lawfully and could be the benefit of criminal proceeding if such prescription is in accordance with the elements of crime under substantive law and the international principle on presumption of criminal liability.

Keywords: Presumption, Criminal liability, Corporate Representative

1. บทนำ

จากการที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยประเด็นบทสันนิษฐานความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลที่บัญญัติในกฎหมายหลายฉบับว่าบทบัญญัติว่าด้วยบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลขัด หรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 39 วรรคสอง (ปัจจุบันรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 วรรคสอง บัญญัติด้วยถ้อยคำเดียวกัน) อันส่งผลให้บทบัญญัตินั้นไม่สามารถใช้บังคับได้ตามผลของรัฐธรรมนูญ มาตรา 6 ตัวอย่างคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ เช่น คำวินิจฉัยที่ 12/2555 “บทบัญญัติของพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. 2545 มาตรา 54 เฉพาะในส่วนที่สันนิษฐานให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ต้องรับโทษทางอาญาร่วมกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลโดยไม่ปรากฏว่ามีการกระทำหรือเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมาตรา 39 วรรคสองอันส่งผลให้บทบัญญัตินั้นไม่สามารถใช้บังคับได้ตามผลของรัฐธรรมนูญ มาตรา 6”

จากตัวอย่างคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญข้างต้น ปัญหาที่นำมาสู่ประเด็นการพิจารณา ได้แก่ “บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล” ขอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือไม่ เนื่องจากความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเป็นส่วนของกฎหมายสารบัญญัติ กล่าวคือ นิติบุคคล (Organ) มีสถานะทางกฎหมายที่ถูกสมมติขึ้นให้เสมือนหนึ่งเป็นบุคคลที่สามารถดำเนินกิจการเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา แต่กฎหมายได้บัญญัติเชื่อมโยงความรับผิดของบุคคลธรรมดา(Person) ซึ่งได้แก่ผู้แทนนิติบุคคลที่ทำหน้าที่เสมือนจิตวิญญาณ (Spirit) และมันสมอง (Brain) ร่วมรับผิดกับนิติบุคคลนั้นดังนั้นผู้แทนนิติบุคคลจึงสมควรรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคล และบทสันนิษฐานความรับผิดเป็นการบัญญัติกฎหมายวิธีสบัญญัติ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือเป็นการกำหนดหน้าที่นำสืบของพยานหลักฐานของคู่ความในกระบวนการพิจารณา ซึ่งเดิมมีกฎหมายที่บัญญัติบทสันนิษฐานความรับผิดในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในลักษณะเดียวกันนี้อยู่ถึง 93 ฉบับ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาหลายประการเพื่อทำการศึกษา ได้แก่

ปัญหาข้อที่ 1 ปัญหาความไม่แน่นอนของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเกี่ยวกับบทสันนิษฐานตามกฎหมาย ประเด็นบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของบุคคลนั้นมีชี้มีเพียงบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเท่านั้นที่ถูกนำขึ้นให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตามในอดีตศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาที่แตกต่างกัน เช่น บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของบุคคลในกฎหมายอื่น คำวินิจฉัยตุลาการศาลรัฐธรรมนูญที่ ต2/2492 ที่วินิจฉัยว่า

มาตรา 6 พระราชบัญญัติการพนันฯ ซึ่งบัญญัติบทสันนิษฐานเด็ดขาดว่าผู้ที่อยู่ในวงการพนันเป็นผู้เล่นการพนันด้วยไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ และคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ 11/2544 วินิจฉัยเรื่องที่ศาลฎีกาส่งคำโต้แย้งของจำเลยในคดีอาญามายังศาลรัฐธรรมนูญเพื่อพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 264 ว่าพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522 มาตรา 15 วรรค 2 ว่าด้วยบทสันนิษฐานเด็ดขาดของผู้ครอบครองยาเสพติดในปริมาณที่กฎหมายบัญญัติให้ถือว่าเป็นผู้จำหน่ายไม่ขัดกับรัฐธรรมนูญ

นอกจากนี้คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลที่มีลักษณะเดียวกันคือเป็นบทสันนิษฐานความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลสามารถที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนว่าไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความผิดของนิติบุคคลแต่อย่างไรก็ดี คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญมีความแตกต่างกัน

ปัญหาข้อที่ 2 ปัญหาเรื่องความชอบด้วยกฎหมายของบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ปัญหาข้อนี้เชื่อมโยงกับปัญหาในข้อแรกคือความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของบทสันนิษฐาน เนื่องจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่มีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงเห็นควรทำการศึกษาบทสันนิษฐานความรับผิดชอบตามกฎหมายที่มีโทษในทางอาญาเนื่องจากเป็นประเด็นความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ แต่บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญามีได้มีกฎหมายที่บัญญัติรับรองไว้เฉพาะรัฐธรรมนูญเท่านั้น ยังมีกฎหมายทั้งในระดับกฎหมายระหว่างประเทศและกฎหมายภายในประเทศหลายฉบับด้วยกัน โดยมีหลักการสากลที่สำคัญคือ ผู้ต้องหาหรือจำเลยมีสิทธิในการถูกสันนิษฐานความบริสุทธิ์ไว้เสียก่อนในคดีอาญา (Right to the Presumption of Innocence) อันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชนดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights หรือ UDHR) ข้อที่ 1 กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights หรือ ICCPR) ข้อ 10 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 มาตรา 39 วรรคสอง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 29 ที่บัญญัติด้วยถ้อยคำเดียวกันว่าด้วยสิทธิของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญาจะต้องถูกสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ อยู่ในหมวดของสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย และ หลักนิติธรรม (Rule of Law) แต่ด้วยบ้านเมืองมีวิวัฒนาการทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เมื่อระบบเศรษฐกิจมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น นิติบุคคลเข้ามามีส่วนในการประกอบธุรกิจโดยการจัดตั้งอย่างถูกกฎหมายด้วยวิธีการของรัฐ เมื่อเกิดความเสียหายขึ้นจึงมีแนวความคิดให้นิติบุคคลรับโทษในทางอาญา รวมทั้งแนวความคิดให้ผู้แทนนิติบุคคลร่วมรับผิดชอบทางอาญาด้วยในตัวเองที่มีการบัญญัติบทสันนิษฐานที่ได้แย้งกับหลักกฎหมายข้างต้นเนื่องจากการประกอบธุรกิจมีความซับซ้อนของตัวผู้ที่มีอำนาจและผู้ที่ได้รับมอบอำนาจ ดังนั้น การบัญญัติบทสันนิษฐานอาจขัดกับหลักการแต่อาจก่อให้เกิดประโยชน์ในการพิสูจน์ความผิดได้เช่นกัน

ปัญหาข้อที่ 3 กฎหมายบทสันนิษฐานความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล มีความหลากหลายขัดกับหลักความแน่นอน หรือ Consistency แต่เดิมก่อนการบัญญัติพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. 2560 มีกฎหมายที่บัญญัติบทสันนิษฐานความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในลักษณะเดียวกันอยู่ถึง 93 ฉบับ (ปัจจุบันแก้ไขแล้ว 76 ฉบับโดยพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. 2560) โดยกฎหมายบางฉบับที่ได้นำประเด็นว่าด้วยบทสันนิษฐานความรับผิดชอบเสนอต่อศาลรัฐธรรมนูญให้วินิจฉัยความชอบด้วยรัฐธรรมนูญฯ กฎหมายบางฉบับศาลรัฐธรรมนูญได้วินิจฉัยว่าบทสันนิษฐานความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลนั้นขัดต่อมาตรา 39 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (มาตรา 29 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560) การวินิจฉัยดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมาคือ บทสันนิษฐานในลักษณะเดียวกันปรากฏในหมายฉบับอื่นด้วยหรือไม่ ดังนั้น จึงควรศึกษา “บทสันนิษฐานความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล” เนื่องจากกฎหมายควรมีความแน่นอนตามหลักความแน่นอน หรือ Certainty/Consistency

ปัญหาข้อที่ 4 ขอบเขตความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลเป็นบุคคลธรรมดาที่ถูกเชื่อมโยงให้ต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคล ปัญหาคือผู้แทนนิติบุคคลควรร่วมรับผิดชอบในทางอาญากับนิติบุคคลหรือไม่เนื่องจากนิติบุคคลเป็นบุคคลที่กฎหมายสมมติให้มีชีวิตและร่างกายจึงไม่อาจได้รับโทษอาญา เช่น การจำคุกการลงโทษในทางอาญากับนิติบุคคลจึงเป็นได้เพียงโทษปรับเท่านั้น ดังนั้นการนำตัวผู้แทนนิติบุคคลมาร่วมรับผิดชอบในทางอาญา ซึ่งกฎหมายบางฉบับผู้แทนนิติบุคคลนั้นอาจถูกดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมทางอาญาและจำคุกในที่สุด จึงเห็นควรศึกษาความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลโดยเฉพาะความรับผิดชอบเพื่อบุคคลอื่น (ผู้แทนนิติบุคคล) ว่าควรเป็นอย่างไร

จากปัญหาข้างต้นผู้วิจัยจึงศึกษาแนวความคิดของต่างประเทศว่าด้วยบทสันนิษฐานความรับผิดชอบในทางอาญาของนิติบุคคล ตลอดจนความเชื่อมโยงระหว่างผู้แทนนิติบุคคลและนิติบุคคล กรอบความเหมาะสมในการให้ผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคล รวมทั้งศึกษาหลักการใช้บทสันนิษฐานทั้งประเภทบทสันนิษฐานเด็ดขาด และไม่เด็ดขาดในประเทศไทยและความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ทราบถึงประโยชน์ของการทำบทสันนิษฐานมาใช้กับกฎหมายพยานหลักฐาน ทั้งนี้เพื่อเสนอแนะแนวทางการแก้ไขกฎหมายในประเทศไทยที่เกี่ยวข้องกับความรับผิดชอบในทางอาญาของนิติบุคคลทุกฉบับให้เป็นไปในทิศทางเดียวกันและก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุด

2. ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคล

2.1 ทฤษฎีสภาพของนิติบุคคล

ในการพิจารณาเบื้องต้นถึงประเด็นนิติบุคคลกับโทษในทางอาญาดังกล่าวถึงทฤษฎีสถานะของนิติบุคคลเพื่อประกอบการวิเคราะห์เชื่อมโยงกับโทษทางอาญา ในต่างประเทศมีแนวความคิดที่แตกต่างกันไปแต่ละทฤษฎีโดยสะท้อนแนวความคิดโดยการบัญญัติกฎหมายที่หลากหลายรูปแบบ โดยทฤษฎีสภาพของนิติบุคคลที่เป็นสากลมีดังนี้

ทฤษฎีสมมติ (Fiction Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่านิติบุคคลไม่ได้มีตัวตนอยู่แท้จริงแต่เป็นบุคคลที่ถูกสมมติขึ้น (Fiction person) โดยกฎหมายนิติบุคคลจึงเกิดขึ้นโดยผลของกฎหมายเท่านั้นเพื่อให้มีสิทธิหน้าที่บางประการเหมือนบุคคลธรรมดา ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีดั้งเดิมที่ตั้งขึ้นโดย Savigny³ เห็นว่านิติบุคคลเป็นสิ่งที่กฎหมายได้สมมติขึ้นนิติบุคคลจึงไม่ได้มีความเป็นอยู่อย่างแท้จริงเพียงแต่สมมติขึ้นเพื่อให้มีสิทธิและหน้าที่เสมือนหนึ่งบุคคลธรรมดา ดังนั้นนิติบุคคลจึงไม่อาจมีการกระทำและแสดงเจตนาอันเป็นองค์ประกอบสำคัญของความรับผิดทางอาญาได้⁴

ทฤษฎีสภาพที่มีอยู่จริง (Realistic theory หรือ Organic Theory) ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่านิติบุคคลไม่ใช่คนสมมติแต่มีตัวตนอยู่อย่างแท้จริงโดยมีสภาพบุคคลแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาที่รวมเข้าเป็นนิติบุคคลกฎหมายเพียงแต่รับรองสภาพความมีอยู่ของบุคคลเท่านั้น ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีดั้งเดิมเช่นเดียวกันแต่ได้มีการปรับปรุงขึ้นจากทฤษฎีแรกโดย Gierke⁵ ได้วางรากฐานในการยอมรับสภาพของนิติบุคคลด้วยวิธีการจดทะเบียน ดังนั้นนิติบุคคลจะมีตัวตนแท้จริงเป็นบุคคลแยกต่างหากจากบุคคลธรรมดาที่รวมเข้ากันเป็นนิติบุคคลดังนั้นเมื่อนิติบุคคลก่อให้เกิดความเสียหายในการกระทำที่อาจรับโทษในทางอาญานิติบุคคลนั้นอาจต้องรับผิดจากการกระทำนั้นเช่นเดียวกัน⁶

2.2 ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคลในประเทศไทย

ประเทศไทยมีแนวความคิดว่านิติบุคคลมีความผิดทางอาญาได้โดยพิจารณาจากแนวคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 787-788/2506 ประกอบกับบทบัญญัติกฎหมายของฝ่ายนิติบัญญัติที่

³ Pound Roscoe, *Jurisprudence* (New Jersey: The Law book Exchange, 1959), 226-240.

⁴ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล: การศึกษาทางกฎหมายเปรียบเทียบโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), 2-8.

⁵ Pound Roscoe, *Jurisprudence*, 224.

⁶ สุรศักดิ์ ลิขสิทธิ์วัฒนกุล, “ความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล: การศึกษาทางกฎหมายเปรียบเทียบโดยเฉพาะที่เกี่ยวกับประเทศไทย,” 7.

มีนโยบายทางอาญาลงโทษนิติบุคคลดังปรากฏในกฎหมายหลายฉบับอาจสรุปได้ว่าหลักเกณฑ์ของประเทศไทยนั้นในการลงโทษทางอาญาแก่นิติบุคคลมีดังนี้⁷ คือ

2.2.1 มีการกระทำขององค์กรของนิติบุคคล

2.2.2 แม้องค์กรจะไม่สามารถแสดงเจตนาได้ด้วยตัวขององค์กรเองแต่การแสดงเจตนาของผู้แทนนิติบุคคลย่อมถือเป็นการแสดงเจตนาของนิติบุคคล หากผู้แทนนิติบุคคลกระทำภายในขอบอำนาจหน้าที่ ในทางการของการประกอบธุรกิจหรือดำเนินกิจการของนิติบุคคลและสิ่งที่ผู้แทนกระทำไปอยู่ในขอบวัตถุประสงค์ และเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลนั้น

2.2.3 สภาพความผิดและลักษณะโทษเปิดช่องให้ลงโทษแก่นิติบุคคลได้

2.3 ความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

ผู้แทนนิติบุคคลอาจมีความรับผิดในทางอาญากรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิดได้ก็เมื่อผู้แทนนิติบุคคลนั้นมี “การกระทำ” อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งก่อให้เกิดผลของการกระทำ เช่น การสั่งการ การออกคำสั่ง การมีหน้าที่แล้วละเลยต่อหน้าที่ หรือ “รู้เห็น” ในการกระทำของนิติบุคคล เป็นต้น โดยอาจแบ่งการรับผิดของนิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคลออกเป็น 2 กรณี คือ

2.3.1 กฎหมายทั่วไป ได้แก่งกฎหมายที่มีบัญญัติองค์ประกอบภายนอกของความผิดทางอาญาระบุว่าเป็นผู้แทนนิติบุคคลแต่เป็นการบัญญัติแบบทั่วไปคือ “ผู้ใด” เป็นผู้กระทำความผิดซึ่งจะต้องตีความว่า “ผู้ใด” นี้หมายถึงผู้ใดก็ได้ทั้ง บุคคลธรรมดาและนิติบุคคล โดยในบางลักษณะของการกระทำความผิดที่นิติบุคคลกระทำความผิด ผู้แทนนิติบุคคลที่ไปกระทำการแทนย่อมถือเป็นผู้กระทำความผิดด้วย กฎหมายทั่วไปในกรณีนี้ เช่น ความผิดอาญาตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

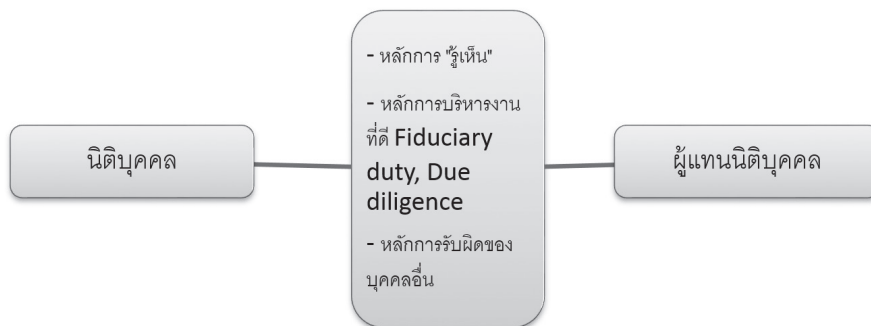
⁷ ณัฐสา นัตรไพฑูรย์, “ขอบเขตการกำหนดข้อสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของนิติบุคคล,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), 12.

นี้เองที่สามารถดำเนินการกับผู้แทนนิติบุคคลที่กระทำการประมาทโดยการงดเว้นการกระทำอันสมควรตามหน้าที่อันได้แก่การตรวจตราอุปกรณ์บรรจุก๊าซเสียให้ดีเสียก่อนแต่ผู้แทนนิติบุคคลหาได้กระทำไม่ ดังนั้นจึงถือได้ว่านิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคลกระทำการโดยประมาทพร้อมกัน

2.3.2 กฎหมายเฉพาะ หมายถึงกฎหมายที่บัญญัติให้นิติบุคคลรับผิดโดยตรง และผู้แทนนิติบุคคลรับผิดเนื่องจากนิติบุคคลกระทำความผิดโดยเป็นความผิดอีกมาตราหนึ่ง โดยสถานะของผู้กระทำความผิดจะแยกต่างหากจากกัน คือ นิติบุคคลเป็นตัวการในมาตราหนึ่ง และผู้แทนนิติบุคคลเป็นตัวการอีกมาตราหนึ่งที่บัญญัติให้ต้องรับผิด เช่น พระราชบัญญัติกำหนดความผิดเกี่ยวกับห้างหุ้นส่วนจดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด สมาคม และมูลนิธิ พ.ศ. 2499 มาตรา 25 กรณีนี้มิใช่ตัวการร่วม ในกรณีนี้ความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจึงเป็นการรับผิดใน “สถานะผู้บริหารของนิติบุคคล” ที่เป็น “ตัวการ” ของบทบัญญัติในมาตรานั้นๆ

เหตุผลที่ผู้แทนนิติบุคคลต้องร่วมรับผิดทางอาญากับนิติบุคคลเนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลและนิติบุคคลมีความเชื่อมโยงกันตามหลักการดังนี้

ภาพ 1 ความเชื่อมโยงหลักความรับผิดระหว่างนิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคล

1) หลักการ "รู้เห็น" เนื่องจากผู้แทนนิติบุคคลอาจมีหลายคน การบัญญัติกฎหมายที่ถูกต้องตามหลักการและสอดคล้องกับหลักนิติธรรมนั้นจะต้องบัญญัติให้ผู้ที่ต้องรับโทษทางอาญาเฉพาะผู้ที่กระทำโดยเจตนาหรือประมาทหรือที่กฎหมายบัญญัติเท่านั้น หรือเป็นไปตามหลักการ "ไม่มีโทษโดยไม่มีกฎหมาย" คือจะลงโทษผู้ที่ไม่ได้กระทำไม่ได้ ดังนั้นในกรณีที่ผู้แทนนิติบุคคลหลายคนจะลงโทษทางอาญาได้เฉพาะผู้แทนนิติบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดเท่านั้น ดังนั้นการตั้งสถานะของบุคคลแล้วบัญญัติให้สถานะนั้นเป็นความผิด (Status Crime) จึงไม่สามารถกระทำได้ กฎหมายปัจจุบันใช้หลักการรู้เห็นคือ คือ "สั่งการหรือการกระทำ...สั่งการหรือการกระทำและละเว้นไม่สั่งการหรือไม่กระทำการ" จะไม่รวมถึงผู้แทนนิติบุคคลที่ไม่เกี่ยวข้อง

2) หลักการบริหารงานที่ดี⁸ หลักการบริการงานที่ดีนี้สร้างขึ้นเพื่อเป็นมาตรฐาน (Standard) ในการทำงานของบริษัทหรือองค์กรสถานะที่ต้องเป็นผู้ที่แสดงเจตนาแทนนิติบุคคล สิ่งที่ปฏิบัติจึงต้องเป็นการดำเนินการเพื่อประโยชน์ของนิติบุคคลอย่างสูงสุด แม้จะเป็นการกำหนดมาตรฐานการทำงานในทางแพ่งแต่อาจนำมาปรับใช้กับโทษทางอาญาได้ กล่าวคือเมื่อผู้แทนนิติบุคคลกระทำการอันผิดหลักการนี้อาจได้รับโทษทางอาญาซึ่งถือเป็นการลงโทษที่ไม่ใช่เป็นการลงโทษโดยตรงแต่เป็นการลงโทษที่กระทำการหรืองดเว้นกระทำการที่สมควรจะกระทำตามหน้าที่ เช่น Fiduciary duty หลักการระมัดระวัง (Duty of care) หลักความซื่อสัตย์สุจริต (Duty of Loyalty) Due diligence เป็นต้น

3) หลักการรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลอื่น เป็นการอธิบายถึงเหตุผลที่ว่าเหตุใด ผู้แทนนิติบุคคลจะต้องรับผิดชอบเมื่อนิติบุคคลกระทำความผิด โดยนิติบุคคลถือเป็นสถานะทางกฎหมายที่เปรียบเสมือนบุคคลหนึ่งและผู้แทนนิติบุคคลเป็นอีกบุคคลหนึ่งแต่ต้องรับผิดชอบเมื่อนิติบุคคลกระทำความผิด หลักการที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลสองประเภทนี้คือ Vicarious Liability Criminal Liability และ Strict Liability⁹

3. บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา

3.1 ความหมาย

บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา (Presumption of Criminal Liability) หมายถึง บทสันนิษฐานเป็นผลซึ่งกฎหมายหรือศาลรับรู้ไว้เป็นเบื้องต้นว่าความจริงเป็นอยู่เช่นไร เป็นหลักการรับฟังข้อเท็จจริง ซึ่งจะนำมาใช้ได้ต่อเมื่อมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงบางอย่างให้ปรากฏแล้ว ศาลจึงต้องสันนิษฐานหรืออาจสันนิษฐานได้ว่าข้อเท็จจริงอื่นบางประการได้มีหรือได้เกิดขึ้นแล้ว กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ข้อสันนิษฐานเป็นการรับฟังข้อเท็จจริงตามเงื่อนไขอันเกิดจากข้อเท็จจริงอีกเรื่องหนึ่ง บทสันนิษฐานเป็นการคาดคะเน หรือการถือเอาว่าพฤติกรรมได้มีอยู่หรือได้เป็นไปเช่นไร ข้อสันนิษฐานเป็นหลักในทางกฎหมายลักษณะพยานที่ยอมอนุญาตให้ศาลรับฟังข้อเท็จจริงว่า เป็นเช่นข้อสันนิษฐานนั้นได้ โดยไม่ต้องมีการสืบพยานเพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงนั้นก่อน

⁸ วงศ์ศิริ ศรีรัตน์, “ความรับผิดทางอาญาของผู้บริหารนิติบุคคล,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารนิติศาสตร์, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2536), 21.

⁹ อำนาจ เนตยสุภา, “หลักความรับผิดเด็ดขาดของความผิดลหุโทษภายใต้ประมวลกฎหมายอาญา,” *บทบัณฑิตย* 62, ฉ. 2 (มิถุนายน 2549): 117-139.

3.2 ประเภทของบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา¹⁰

3.1.1 บทสันนิษฐานเด็ดขาด (Irrebuttable Presumption) ตามหลักการตีความกฎหมายอาญาหากกฎหมายบัญญัติไว้เช่นใดจะต้องตีความอย่างเคร่งครัด ดังนั้นต้องถือว่ามิผลตามที่ต้องสันนิษฐานโดยจะนำสืบพยานหักล้างไม่ได้ แต่จากการศึกษาพบว่าไม่มีประเทศโดยยอมรับบทสันนิษฐานเด็ดขาดเนื่องจากขัดต่อหลักนิติธรรมและหลักการ Presumption of Innocence

3.1.2 บทสันนิษฐานไม่เด็ดขาด (Rebuttable Presumption) เป็นกรณีที่เกิดขึ้นโดยกฎหมายให้มีการพิสูจน์หักล้างได้ โดยที่ได้กำหนดถึงทิศทางของบทสันนิษฐานและการสืบหักล้างได้โดยตรง ทำให้มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงภาระในการพิสูจน์ ซึ่งแต่เดิมเป็นของผู้กล่าวอ้างซึ่งก็คือโจทก์ให้กลายเป็นหน้าที่ของจำเลยที่จะต้องพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานนั่นเอง แต่อย่างไรก็ดีบทสันนิษฐานไม่เด็ดขาดนี้ไม่ถือเป็นการกลับหลักการ Presumption of Innocence จำเลยยังคงถือเป็นผู้บริสุทธิ์ตามหลักการนี้เสมอซึ่งแม้จำเลยจะมีได้สืบพยานหลักฐานเพื่อหักล้างบทสันนิษฐาน ศาลยังคงต้องฟังพยานหลักฐานอื่นและหากเกิดข้อสงสัยจะต้องยกผลประโยชน์ให้กับจำเลยและปล่อยจำเลยไป

3.3 ประโยชน์ของบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา¹¹

เป็นประโยชน์ในทางการสืบพยานบางกรณี เช่นเป็นคดีที่มีความซับซ้อนหรือพยานหลักฐานอยู่กับฝั่งจำเลยเป็นส่วนใหญ่จึงนำบทสันนิษฐานความรับผิดเข้ามาเป็นเครื่องมือที่อาจช่วยให้การสืบพยานของโจทก์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และอาจเป็นการประหยัดเวลาค่าใช้จ่ายในการพิสูจน์พยานหลักฐานของโจทก์

3.4 ลักษณะของบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา

จะต้องประกอบด้วย 2 ส่วนคือ

3.4.1 ข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขของบทสันนิษฐาน (Basic Fact) ฝ่ายนิติบัญญัติกำหนดให้ต้องมีการพิสูจน์ข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขของบทสันนิษฐาน (Basic Fact) นี้ในประเทศสหรัฐอเมริกา อัยการฝ่ายโจทก์ผู้ฟ้องจะต้องพิสูจน์สิ่งที่ประสงค์จะได้ประโยชน์จากบทสันนิษฐาน กล่าวคือ สืบในเบื้องต้นให้เข้าเงื่อนไขของบทสันนิษฐานนั้นเสียก่อน ซึ่งโดยส่วนนี้จำเลยในคดีสามารถสืบหักล้างได้ว่ามิใช่เป็นเช่นนั้นตามที่โจทก์กล่าว

¹⁰ ปวีณี ไพรทอง, “ปัญหาบทสันนิษฐานเด็ดขาดตามพระราชบัญญัติยาเสพติดให้โทษ พ.ศ. 2522,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารคดี, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552), 15.

¹¹ อุดม รัฐอมฤต, *คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2560), 62.

3.4.2 ข้อเท็จจริงตามที่สันนิษฐาน (Presumed fact) ข้อเท็จจริงที่ได้รับการสันนิษฐาน

ไว้ก่อนแล้วโดยฝ่ายนิติบัญญัติ โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานนี้จะต้องพิสูจน์ถึงเงื่อนไขของข้อสันนิษฐาน (Basic fact) เสียก่อน จึงจะได้รับประโยชน์จากบทสันนิษฐานข้อเท็จจริงนี้ อย่างไรก็ตาม บทสันนิษฐานจะต้องมีความใกล้เคียงกับความจริงอย่างสมเหตุสมผลอยู่แล้วตามหลัก Rational Connection ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นข้อพิจารณาเพื่อวินิจฉัยว่าบทสันนิษฐานนั้นชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ Basic Fact และ Presumed Fact มีเหตุผลและใกล้เคียงกับความเป็นจริงหรือไม่ซึ่งเป็นสิ่งที่ฝ่ายนิติบัญญัติต้องพิจารณา หากไม่ใกล้เคียงกับความจริงหรือไม่สมเหตุผลจะถือว่าข้อสันนิษฐานดังกล่าวไม่ชอบด้วยกฎหมาย

3.5 การนำบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญามาใช้กับผู้แทนนิติบุคคลในต่างประเทศ จากการศึกษาพบว่าหลายประเทศมีการนำบทสันนิษฐานความรับผิดชอบไปใช้กับผู้แทนนิติบุคคลและมีประเด็นในการวินิจฉัยว่าขัดแย้งกับหลักการ Presumption of Innocence หรือไม่ สรุปได้ดังนี้

ตาราง 1 บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในต่างประเทศ

ประเทศ	บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล	ปัญหาและแนวการวินิจฉัย
อังกฤษ	พบการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล เช่น The official Secrets Act 0291 Article (5)8	นำคดีขึ้นสู่ศาล European Court of Human Right คดี Attorney General v. Malta วินิจฉัยว่า ข้อสันนิษฐานที่สามารถพิสูจน์หักล้างได้ (Rebuttable Presumption) ไม่ขัดต่อ มาตรา 6 กฎหมาย European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)
สหรัฐอเมริกา	พบการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกฎหมายระดับมลรัฐ	ศาลฎีกาวินิจฉัยคดี FERRY V. RAMSEY ว่าบทสันนิษฐานข้อเท็จจริง (Basic Fact และ presumed fact) ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญ
ออสเตรเลีย	พบการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกฎหมายระดับมลรัฐ	ไม่มีการวินิจฉัยของศาลสูงว่าด้วยความชอบของการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล มีแต่การวินิจฉัยเรื่องบทสันนิษฐานทางอาญาว่า ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญหากเป็นบทสันนิษฐานไม่เด็ดขาด
ฝรั่งเศส	พบการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในกฎหมายเฉพาะ *** ใช้โทษทางปกครองร่วมด้วย	ไม่มีการวินิจฉัยของศาลยุโรปด้วยความชอบของการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล มีแต่การวินิจฉัยของ ศาล European Court of Human Right เรื่องบทสันนิษฐานทางอาญาว่า ไม่ขัดต่อมาตรา 6 กฎหมาย European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR) หากเป็นบทสันนิษฐานไม่คดี Radio France & Others v France
เยอรมัน	ไม่พบการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล *** ความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลเป็นโทษทางปกครอง	ไม่มีประเด็นวินิจฉัย
ญี่ปุ่น	ไม่พบการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล	ไม่มีประเด็นวินิจฉัย

3.6 การนำบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญามาใช้กับผู้แทนนิติบุคคลในประเทศไทย

เดิมประเทศไทยได้มีการบัญญัติกฎหมายเฉพาะที่มีลักษณะเป็นบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล 93 ฉบับด้วยกัน แต่เนื่องจากมีประเด็นขัดรัฐธรรมนูญว่าด้วยหลักนิติธรรมและหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของจำเลยในคดีอาญาหลายคดีด้วยกัน และคำวินิจฉัยที่สำคัญคือ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555 ที่วินิจฉัยว่ามาตรา 54 แห่งพระราชบัญญัติขายตรงฯ ขัดต่อรัฐธรรมนูญจึงเป็นที่มาของแก้ไขบทกฎหมายที่มีลักษณะดังกล่าวอีก 76 ฉบับ โดยประกาศเป็น“พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. 2560”

ตาราง 2 บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลในประเทศไทย

ประเทศ	บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา ของผู้แทนนิติบุคคล	ปัญหาและแนวการวินิจฉัย
ไทย	เดิมพบการสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล	ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัยว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญ

4. บทวิเคราะห์และผลการศึกษาวิจัย

4.1 บทวิเคราะห์

การวิเคราะห์ตามความเห็นของผู้วิจัยที่อ้างอิงจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมถึงความชอบด้วยกฎหมายของบทสันนิษฐานความรับผิดที่นำมาใช้กับผู้แทนนิติบุคคลโดยแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ

4.1.1 วิเคราะห์ตามหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา หรือ Presumption of Innocence ตามหลักสากลและหลักการตามรัฐธรรมนูญ

หลักกฎหมายระหว่างประเทศ (International) หลักเกณฑ์ว่าด้วยการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของจำเลยในคดีอาญา (Presumption of Innocence) ได้แก่ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights: UDHR) มาตรา 11 และ กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political

Rights: ICCPR มาตรา 14 แต่จากการศึกษาโดยการสืบค้นเมื่อตรวจสอบฐานข้อมูลคำวินิจฉัย (Communication) ของ HRC ที่เกี่ยวกับข้อสันนิษฐานเบื้องต้นในคดีอาญาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ที่รับรองไว้ในข้อ 14 วรรคสองของ ICCPR ไม่พบว่ามีการวินิจฉัยประเด็นบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล แม้ประเทศไทยเป็นภาคีของ ICCPR แต่มิได้รับเอาพิธีสารทางเลือกฉบับที่ 1 (First Optional Protocol) ซึ่งเปิดช่องให้มีการเสนอคำร้องส่วนบุคคล (Individual Complaints) ไปยังคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน (Human Rights Committee: HRC) ซึ่งเป็นองค์กรวินิจฉัยข้อพิพาทตามกติกาดังกล่าว ดังนั้น ผู้ถูกละเมิดสิทธิตาม ICCPR โดยรัฐไทยจึงไม่อาจเสนอคำร้องส่วนบุคคลตามช่องทางนี้ได้

ศึกษาหลักกฎหมายภูมิภาค (Regional) ผู้วิจัยพบว่าในกฎหมายระดับภูมิภาค ได้แก่ อนุสัญญาสหภาพยุโรปว่าด้วยสิทธิมนุษยชน European Convention on Human Rights (ECHR) มาตรา 6 ที่ได้บัญญัติรับรองหลักการ Presumption of Innocence นั้น มีประเด็นส่งเรื่องให้ศาลสิทธิมนุษยชนแห่งยุโรปวินิจฉัยการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลนำคดีขึ้นสู่ศาล European Court of Human Right คดี Attorney General v. Malta วินิจฉัยว่าข้อสันนิษฐานที่สามารถพิสูจน์หักล้างได้ (Rebuttable Presumption) ไม่ขัดต่อ มาตรา 6 กฎหมาย European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)

ศึกษารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฯ พบว่ามีประเด็นบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลให้ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย แต่ผลการวินิจฉัยไม่เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

ผู้วิจัยเห็นว่าในต่างประเทศ ส่วนใหญ่ในประเทศที่ยอมรับหลักการ Presumption of Innocence ฝ่ายนิติบัญญัติสามารถกำหนดบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของบุคคลได้ภายในกรอบของกฎหมายเป็นไปในแนวทางเดียวกัน คือ หากเป็นบทสันนิษฐานไม่เด็ดขาด (Rebuttable presumption) ไม่ถือว่าขัดต่อหลักการ Presumption of Innocence และสามารถนำมาปรับใช้กับการกำหนดบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลได้ ดังนั้นจึงเห็นว่าอาจนำมาใช้ในประเทศไทยได้

4.1.2 วิเคราะห์ตามหลักนิติธรรม

ผู้วิจัยเห็นว่าบทสันนิษฐานเรื่องการรู้เห็นของผู้แทนนิติบุคคลเป็นเพียงเครื่องมือของกฎหมายเท่านั้นที่ทำให้กระบวนการพิจารณาสืบพยานง่ายขึ้น กล่าวคือ การสันนิษฐานว่าผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นในการกระทำของนิติบุคคลมีความเชื่อมโยงอย่างมีเหตุผลตามหลัก Rational Connection เนื่องจากความสัมพันธ์ของนิติบุคคลและผู้แทนนิติบุคคลนั้นอย่างขาดกันเสียไม่ได้ ประกอบกับบทสันนิษฐานนั้นเปิดโอกาสให้ผู้แทนนิติบุคคลต่อสู้การรู้เห็นของบทสันนิษฐานได้ (Rebuttable Presumption) ด้วยเหตุนี้การสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล

จึงไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม แต่บทสันนิษฐานที่ว่าผู้แทนนิติบุคคลรู้เห็นกับการกระทำของนิติบุคคลนั้นจะไม่ขัดกับหลักนิติธรรมก็ต่อเมื่อ เป็นบทสันนิษฐานไม่เด็ดขาด (Rebuttable Presumption) หรือได้แก่การเปิดโอกาสให้จำเลยโต้แย้งถึงบทสันนิษฐานนั้น¹² และการบัญญัติบทสันนิษฐานจะต้องใช้หลักการ “รู้เห็น” การกระทำหรือละเว้นหน้าที่เพื่อป้องกันผู้แทนนิติบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องจะต้องรับผิดชอบกับนิติบุคคลนั้นจึงจะถือว่าไม่ขัดกับหลักการ “ไม่มีโทษถ้าไม่มีกฎหมาย” (NULLA POENA SINE LEGE)

4.1.3 วิเคราะห์ตามคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 12/2555

ด้วยความเคารพต่อศาลรัฐธรรมนูญ ผู้วิจัยเห็นว่าถ้อยคำของบทบัญญัติมาตรา 54 แห่งพระราชบัญญัติชายแดนฯ เดิม ไม่ขัดต่อหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ของจำเลยในคดีอาญา (Presumption of Innocence) ตามหลักการสากล เนื่องจากเป็นบทสันนิษฐานชนิดไม่เด็ดขาด (Rebuttable Presumption) ซึ่งบทสันนิษฐานเป็นหนึ่งในกฎหมายพยานที่เป็นการกำหนดหน้าที่นำสืบให้ผู้ถูกสันนิษฐานนำสืบในประเด็นนั้นจึงถือเป็นกฎหมายวิธีสบัญญัติ แต่เนื่องจากมาตรา 54 ไม่ถูกต้องตามหลักการบัญญัติองค์ประกอบความผิดทางอาญาคือกำหนดให้ต้องรับผิดชอบด้วยโดยไม่บัญญัติถึงองค์ประกอบของการกระทำจึงทำให้ไม่ชอบด้วยกฎหมายสารบัญญัติ ดังนั้นหากมีบทบัญญัติกำหนดการกระทำไว้จะสามารถนำบทสันนิษฐานไม่เด็ดขาดมาใช้ได้

4.1.4 วิเคราะห์ผลเชิงนโยบายทางอาญา (Criminal Policy)

ผู้วิจัยเห็นว่าหากรัฐต้องการใช้กฎหมายเพื่อปราบปรามอาชญากรรมอย่างรวดเร็วหรืออาศัยกฎหมายเป็นเครื่องมือในการปราบปรามอาชญากรรมได้ โดยบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาถือเป็นเครื่องมือ (Tool) ชนิดหนึ่งของรัฐหรือฝ่ายนิติบัญญัติในการปราบปรามการกระทำความผิด กล่าวคือการออกกฎหมายใดจะต้องมีวัตถุประสงค์ หรือเจตนารมณ์อย่างชัดเจนว่าบทบัญญัติใดเพื่อการณิดและใช้แก้ไขสถานการณ์ใด ทั้งนี้ต้องพิจารณาส່วนที่เอกชนต้องเสียประโยชน์ด้วยว่าสมควร หรือไม่เป็นไปตามหลักความได้สัดส่วน (Proportionality)

4.2 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยภาคสนามโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิทางกฎหมายจำนวน 11 ท่าน โดยใช้วิธีเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เมื่อได้ข้อมูลผู้วิจัยนำข้อมูลมา สรุปผลวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสาร และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้

¹² เข็มชัย ชุตินวงศ์, “ความชอบธรรมของการกำหนดข้อสันนิษฐานตามกฎหมายในคดีอาญา,”

สรุปผลการสัมภาษณ์เชิงลึกตามคำถามที่ใช้ในการวิจัยได้ดังนี้

4.2.1 ท่านเห็นว่า “ผู้แทนนิติบุคคลควรได้รับโทษทางอาญาหรือไม่” เมื่อนิติบุคคลกระทำความผิด เพราะเหตุใด

ส่วนใหญ่ (10 ท่าน) เห็นว่า ผู้แทนนิติบุคคลควรได้รับโทษทางอาญา เนื่องจากควรมีกฎหมายควบคุมการทำงานของผู้แทนนิติบุคคลในฐานะที่เป็นผู้บริหารหากไม่ใช้โทษทางอาญาแล้วอาจทำให้ผู้บริหารไม่ระมัดระวังในการอนุมัติให้ปฏิบัติงาน ผู้แทนนิติบุคคลสามารถมีการกระทำและเจตนาได้ สามารถพิจารณาตามหลักการโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญาได้

4.2.2 ท่านเห็นว่า “บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล “ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่ (รัฐธรรมนูญ กฎหมายระหว่างประเทศ หลักนิติธรรม)

ส่วนใหญ่ (7 ท่าน) เห็นว่าบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลขัดต่อกฎหมาย เนื่องจาก เห็นว่าบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล (ก่อนการแก้ไข) นั้นขัดต่อหลัก Presumption of Innocence ตามหลักการขัดกับหลักการสากลและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฯ และเห็นว่าโจทก์มีหน้าที่ในนำสืบพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดของจำเลย และจำเลยไม่สมควรมีหน้าที่ในการต้องพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเอง อันเป็นการเพิ่มภาระให้กับจำเลยอย่างเกินสมควร

เหตุผลที่เห็นว่าขัดต่อกฎหมายอีกประการหนึ่งคือ การบัญญัติถ้อยคำที่กำหนดให้ผู้แทนนิติบุคคลรับผิดชอบร่วมกับนิติบุคคลนั้น ขาดถ้อยคำที่เป็นส่วนของ “การกระทำ” หรือ “งดเว้นการกระทำ” ตามโครงสร้างความรับผิดทางอาญา ดังนั้นจึงถือว่าการขัดต่อหลักการบัญญัติกฎหมายที่มีโทษในทางอาญา และบทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลก่อนการแก้ไขมีลักษณะเป็นการกำหนดให้สถานะของผู้แทนนิติบุคคลต้องร่วมรับผิดในทันที จึงเป็นการบัญญัติ Status Crime ให้มีความผิดทางอาญาโดยปราศจากการกระทำจึงทำให้ไม่ชอบด้วยกฎหมาย

4.2.3 ท่านเห็นด้วยกับเหตุผลฝ่ายตุลาการศาลรัฐธรรมนูญเสี่ยงข้างมากใน “คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ 12”

ผลการสัมภาษณ์แบ่งเป็น 2 ฝ่ายเท่ากัน (ฝ่ายละ 5 เสียง งดออกความคิดเห็น 1 ท่าน) ฝ่ายเห็นด้วย เห็นว่า ศาลรัฐธรรมนูญเป็นองค์กรสูงสุดของประเทศ ดังนั้นจึงต้องเคารพในผลการวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ และเห็นว่าการบัญญัติกฎหมายให้ผู้แทนนิติบุคคลหรือกรรมการทุกคนต้องรับโทษนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย และหากถูกฟ้องเป็นจำเลยไม่ควรมีหน้าที่ในการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของตนเองซึ่งจะถือว่าการสร้างภาระเกินสมควร หรือขัดกับหลักการ Presumption of Innocence

ฝ่ายไม่เห็นด้วย เห็นว่า มาตรา 54 พระราชบัญญัติขายตรงฯ เดิม ไม่ชอบด้วยกฎหมาย (ไม่ชอบด้วยสารบัญญัติ ไม่ใช่วิธีสบัญญัติ) ที่ขาดการกระทำตามโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา เสียมากกว่า

4.2.4 ท่านเห็นว่าควรมี บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้ “แทนนิติบุคคล” หรือไม่

ส่วนใหญ่ (9 ท่าน) เห็นว่า “ไม่ควรมี” บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเนื่องจากเห็นว่าเป็นหน้าที่ของฝ่ายโจทก์ในการพิสูจน์ความผิดของฝ่ายจำเลยให้ครบองค์ประกอบความผิดและพิสูจน์จนสิ้นสุดสืบตามหลักการทั่วไป

4.3 ผลการศึกษาวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและผลการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาค้นคว้าที่ได้ คือ บทสันนิษฐานไม่เด็ดขาด (Rebuttable Presumption) สามารถใช้กับกรณีความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลได้ แต่ “สมควรนำมาใช้หรือไม่” เป็นการพิจารณาถึงความเหมาะสม ประเด็นการวินิจฉัย บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลจะต้องแบ่งการพิจารณาเป็น 2 กรณี คือ

4.3.1 กฎหมายสารบัญญัติ ได้แก่ ความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล ที่ต้องบัญญัติให้ครบทุกองค์ประกอบ โดยปัจจุบันความรับผิดชอบของผู้แทนนิติบุคคลที่แก้ไขตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. 2560 บัญญัติถูกต้องตามหลักการโครงสร้างความรับผิดชอบทางอาญา¹³ ดังนี้

องค์ประกอบภายนอก

- 1) ผู้กระทำ คือ ผู้บริหาร ผู้ดำเนินการ หรือผู้แทนนิติบุคคล
- 2) การกระทำ คือ กรณีที่หนึ่ง เกิดจากการสั่งการหรือกระทำการ กรณีที่สอง มีหน้าที่สั่งการหรือกระทำการและละเว้นไม่สั่งการหรือไม่กระทำการ
- 3) วัตถุที่ถูกกระทำ คือ สิ่งที่ถูกกฎหมายมุ่งคุ้มครอง
- 4) มีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผล ผลของการกระทำจะต้องถึงขนาดจนเป็นเหตุให้นิติบุคคลกระทำความผิด

¹³ พิมพ์ประภา วัชรจิตต์กุล, การร่างกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลเพื่อไม่ให้ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ (ม.ป.ท.: ม.ป.พ., ม.ป.ป.), 13.

4.3.2 วิธีสืบพยาน ได้แก่ การกำหนดบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาจะต้องตามหลักการและลักษณะของบทสันนิษฐานความรับผิดชอบ แต่จะสมควรหรือไม่เป็นประเด็นที่ฝ่ายนิติบัญญัติต้องพิจารณาผู้วิจัยเห็นว่ากรณียกเลิกบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาในกฎหมายลักษณะเดิมตามมาตรา 54 แห่งพระราชบัญญัติชายตงฯ และบัญญัติพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. 2560 เป็นสิ่งที่สมควรแล้ว แต่อย่างไรก็ตามเห็นว่า อาจมีข้อยกเว้นในกฎหมายบางฉบับที่อาจมีความจำเป็นในการใช้บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาได้

5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

โดยสรุปแนวทางการกำหนดบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคลที่ไม่ขัดต่อรัฐธรรมนูญคือ ต้องมีการบัญญัติ “การกระทำ” ของผู้บริหารนิติบุคคลอันเป็นองค์ประกอบภายนอกของความผิดโดยกำหนดให้ผู้แทนนิติบุคคลที่ “รู้เห็น” เท่านั้นที่สมควรได้รับโทษทางอาญา ส่วนองค์ประกอบภายใน การลงโทษผู้แทนนิติบุคคลจะต้องพิจารณาองค์ประกอบภายในโดยอาศัยเจตนาของผู้แทนนิติบุคคลเป็นสำคัญหรือประมาทกรณีที่ถูกกฎหมายบัญญัติให้รับผิดชอบเกิดจากการประมาท ต้องชอบด้วยหลักการบัญญัติบทสันนิษฐานความรับผิดชอบ บทสันนิษฐานต้องประกอบด้วย สองส่วนเสมอ คือ ข้อสันนิษฐานที่เป็นเงื่อนไข (Basic Fact) และ บทสันนิษฐานข้อเท็จจริง (Presumed Fact) และต้องเชื่อมโยงด้วยหลักการ Rational Connection ที่ต้องสมเหตุสมผลกันและใกล้เคียงกับความจริง

โดยผู้วิจัยเห็นว่าบทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาใช้เฉพาะกรณีที่มีความจำเป็นขั้นซ้อนหรือพยานหลักฐานอยู่กับอีกฝ่ายหนึ่งบทสันนิษฐานมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความยากลำบากในการแสวงหาพยานหลักฐานให้เพียงพอในการใช้พิสูจน์เพราะในบางคดีนั้นรัฐไม่สามารถแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์ความผิดอย่างสิ้นข้อสงสัยและนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษได้โดยเฉพาะคดีอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ ทำให้ในบางคดี ศาลอาจจะต้องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้จำเลยและปล่อยตัวผู้กระทำผิดไป นอกจากนี้ถ้าก่อให้เกิดประโยชน์อื่นอีก เช่น ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย ทั้งนี้ต้องพิจารณาหลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) บทสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาเป็นการตรากฎหมายใช้บังคับเพื่อจำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังนั้นจึงต้องพิจารณาถึงหลักความได้สัดส่วน (Principle of Proportionality) ด้วย โดยข้อพิจารณาว่า “เกินความจำเป็น” ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้หรือไม่ บทสันนิษฐานไม่ได้ขัด (Rebuttable Presumption) ในต่างประเทศมีการวินิจฉัยถึงประเด็นความชอบด้วยกฎหมายของบทสันนิษฐานความรับผิดชอบและวินิจฉัยว่าบทสันนิษฐานความรับผิดชอบ

ที่ชอบด้วยกฎหมาย คือจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนมีพิสูจน์หักล้างข้อสันนิษฐานเสมอ (Rebuttable Presumption) โจทก์ยังคงมีหน้าที่นำสืบถึงความผิดจำเลยจนล้นสงสัยและ ผู้พิพากษามีอำนาจเป็นอิสระในการพิจารณาตามหลักกฎหมายพยานโจทก์มีหน้าที่ (Burden of Proof) ในการนำสืบจนล้นสงสัยเสมอ (Proof Beyond Reasonable Doubt) การใช้บทสันนิษฐาน ความรับผิดทางอาญากับผู้แทนนิติบุคคล เป็นการกำหนดหน้าที่นำสืบไปอยู่กับฝ่ายจำเลยที่ กฎหมายสันนิษฐานไว้เท่านั้น มิได้เป็นการกลับหลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) หรือกลับหลักให้จำเลยเป็นผู้กระทำความผิดและผู้พิพากษามีอำนาจเป็น อิสระในการพิจารณาเสมอ คือ ยังสามารถใช้ดุลพินิจภายใต้หลักการสันนิษฐานความบริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ได้อยู่ดี หากยังสงสัยอยู่ก็ให้ยกผลประโยชน์นี้ให้กับจำเลย คือ และปล่อยตัวจำเลยในที่สุด และท้ายที่สุดการพิจารณาใช้บทสันนิษฐานความรับผิดทางอาญา ของผู้แทนนิติบุคคลอาจเป็นการใช้เพื่อการปราบปรามอาชญากรรมทางเศรษฐกิจ (Economic Crime) อีกทางหนึ่งด้วย ในกรณีที่พยานหลักฐานที่มีอาจจะอยู่กับฝ่ายจำเลยที่เจ้าหน้าที่รัฐ อาจไม่สามารถแสวงหาได้ หากฝ่ายนิติบัญญัติเห็นว่ากรณีใดจำเป็นก็อาจใช้บทสันนิษฐานได้ ตามที่เห็นสมควร

References

- Ammart Netyasubha. "Strict Liability of Minor Offence under Criminal Code." *Bot Bundit Journal* 62, no.2 (June 1996): 117-139. [In Thai]
- Khemchai Chutiwongse. "The Legitimacy of Invoking Criminal Presumption," *Attorney Journal*. 12, no.133 (March 1989): 16-33. [In Thai]
- Natthavasah Chutpaitoon. "Limitation on presumption regarding criminal liability of corporate representative." Master's thesis, Faculty of Law, Chulalongkorn University, 1993. [In Thai]
- Pawinee Praithong. "Problems of Rebuttable Presumption in Narcotics Act B.E. 2522 (A.D.1979)." Master's thesis, Faculty of Law, Chulalongkorn University, 2009. [In Thai]
- Phimprapa Watcharajitkul. *Legal drafting of criminal liability of corporate representative to avoid unconstitutionality*. N.p.: n.p., n.d. [In Thai]
- Roscoe, Pound. *Jurisprudence*. New Jersey: The Law book Exchange, 1959.
- Surasak Likasitwatanakul. "Criminal Liability of Juristic Person: Comparing Relevant Thai Law to Others." Master's thesis, Faculty of Law, Thammasart University, 1983. [In Thai]
- Udom Ratammarit. *Evidence Law*. 5th ed. Bangkok: October Publishing, 2017. [In Thai]
- Vongsiri Srirat. *Criminal liability of Legal Persons Representative*. Bangkok: Thammasat University, 1993. [In Thai]